

ОПИТ ЗА ИСТОРИЧЕСКО ПРОСЛЕДЯВАНЕ НА ВЪЗНИКВАНЕТО НА ВОКАЛНАТА ГРУПА В ИЗВЪНУЧИЛИЩНА СРЕДА

д-р Анастасия Иванова Баткова

Национално училище за музикално и танцово изкуство „Добрин Петков“

гр. Пловдив, преподавател по поп и джаз пеене и музика

***Резюме:** Вокалната група в извънучилищна среда е една от най-разпространените форми на музикално обучение в наши дни. Интересът към вокалните групи продължава да расте все повече и повече, днес те са „модерни“, но редом с това се появяват и въпроси – къде, как и защо са възникнали те, какъв е техният произход. В настоящото изложение е направен опит да се проследят някои исторически и обществени причини, които довеждат до възникването на вокалната група в извънучилищна среда и обясняват нейната актуалност днес.*

***Ключови думи:** вокална група; извънучилищни дейности; музикално обучение;*

AN ATTEMPT TO HISTORICALLY TRACING THE EMERGENCE OF THE VOCAL GROUP IN AN EXTRACURRICULAR ENVIRONMENT

Anastasia Ivanova Batkova, PhD

National School of Music and Dance Art "Dobrin Petkov" Plovdiv,

teacher of pop and jazz singing and music

***Abstract:** The vocal group in an extracurricular environment is one of the most widespread forms of musical education nowadays. Interest in vocal groups continues to grow more and more, today they are “modern”, but along with this, questions also appear – where, how and why they arose, what is their origin. In this presentation, an attempt is made to trace some historical and social reasons that led to the emergence of the vocal group in an extracurricular environment and explain its relevance today.*

***Keywords:** vocal group; extracurricular activities; musical education;*

Вокалните групи съществуват в най-различни по вид и организация институции – читалища, домове на културата, музикални школи и др. Активното разпространение на вокалните групи като много популярна форма на извънучилищна музикална дейност започва след 90-те години на XX век. В наши дни детските музикални школи са в своеобразен разцвет и тяхната дейност има множество ползи за музикалното образование в България. „От една страна, те са свързани с масовото музикално възпитание и любителското музициране, насочено към асадовляване на определени духовни потребности на непрофесионалисти. От друга страна, детските музикални школи са изпълнявали и още една функция – да подготвят и насочат кадри за професионалното музикално образование” (Йорданов, 2024, с.33-34). Както в почти всяка музикална школа, така и в различните центрове за работа с деца, читалища и други образователни институции се отчита наличието на една, а често и на няколко детски вокални групи.

Вокалната група като форма на колективно вокално музициране в извънучилищна среда има своите исторически корени и наследява едни по-стари във времето културни традиции. Може да се твърди, че извънучилищните детски вокални групи днес, същевременно носейки нови тенденции, продължават музикалните традиции на детските хорове, които започват своето развитие още преди Освобождението. Този факт се отчита поради две основни причини:

1. Самата дума „хор”, разгледана в етимологичен аспект, произлиза от гръцки език – „horos” означава синхронно изпълнение на текст, мелодия и движения. Рада Славинска отбелязва следното: *„Синонимни на хор са понятията „хорова формация”, „вокален ансамбъл”, „капела”, „хоров колектив”, „певчески колектив” и др.”* (Славинска, 2018, с. 6). Съгласно това твърдение, както и взимайки предвид факта, че вокалната група по своята същност е певчески колектив, открива се явна връзка между двете понятия – „хор” и „вокална група”.

2. Хоровото дело в България започва своето бурно развитие през периода на Възраждането, удовлетворявайки стремежа на просветените хора към творческа и културна свобода. В тези години започва създаването на различни хорове, първоначално ситуирани в училищата, но тяхната дейност с времето се насочва освен към удовлетворяването на училищни, така и на извънучилищни цели. Това дава основание тези хорове да се

разглеждат като първообраз на извънучилищната колективна певческа дейност, а в този смисъл – и на вокалните групи.

Периодът на Възраждането дава тласък към силно развитие на просветното и културното дело в България. Музиката заема трайно своето място в обучението на учениците в България по това време, като част както от училищния, така и от извънучилищния културен живот. Започват да се организират едногласни хорове, които взимат участие в различни градски тържества и църковни служби. Репертоарът на хоровете в този период е съставен от няколко вида песни: народни и патриотични, но и от църковни песнопения.

В годините на късното Възраждане песента става вече средство за изграждане и възпитание на национално самосъзнание, тя дава тласък към просвета и свобода. Основен идеал през периода на Възраждането е стремежът към освобождение от османско робство. Съчиняват се песни като „Къде си вярна, ти, любов народна“, „Стани, стани юнак балкански“ от Добри Чинтулов и др. Те продължават да се пеят и са част от културния живот и до днес. Счита се, че именно възрожденската песен е първообразът на детската хорова песен.

Възрожденските творци допринасят изключително много за развитието на детската певческа дейност. Те пишат учебници, съчиняват песни, създават и ръководят хорове и са основоположници на първите български читалища, в които се създава *„атмосфера, която е благоприятна за развитието на изкуствата и на първо място на театралното и хоровото дело“* (Баларева, 1992, с. 24).

Първите хорови прояви от средата на XIX в. се отбелязват с дейността на много културни дейци и педагози, сред които Сава Доброплодни, Кръстю Пишурка, Добри Войников, Янко Мустаков и др.

Сава Доброплодни работи като учител в Котел, където създава и ръководи църковен ученически хор. По-късно той преподава и в други български градове. В Шумен той е учител на Добри Войников, на когото предава влечението си към музиката и специално към хоровото пеене.

Кръстю Пишурка развива активно своята просветна дейност в Лом, където през 1856 г. (по някои данни през 1857 г.) създава смесен хор, съставен предимно от ученици. Репертоарните нужди на хора Пишурка удовлетворява сам, създавайки песните, които се изпълняват. Хорът на Кръстю Пишурка със своята дейност и репертоар има отношение както към училището, така и към църквата и освободителното движение.

Добри Войников, ученик на Сава Доброплодни и Михай Шафран, създава детски многогласен хор в Шумен, подтикнат от своята любов към музикалното изкуство. По-късно в Гюргево (Румъния) той организира и четиригласен църковен хор.

Първият български многогласен мъжки хор е създаден от Янко Мустаков през 1868 г. в Свищов. В неговия хор взимат участие момчета (дисканти и алти) и младежи (тенори и басы). Хорът на Янко Мустаков Агапия Баларева определя като „крупно явление” заради своята по-професионална подготовка, репертоар и изяви, сравнявайки го с други хорове от този период. Самият Мустаков, за разлика от своите съвременници, които се развиват и творят в различни направления на изкуството, отдава цялото си внимание на музикалното изкуство и концентрира своите усилия в тази посока. *„Със своето дело той бележи най-високата точка във възрожденската ни музикална култура до Освобождението и по време и непосредствено след Руско-турската война”* (Баларева, 1992, с. 44 – 45).

Тенденциите от периода на Възраждането продължават развитието си и след Освобождението. Певческата дейност все по-успешно намира своето място в културния живот през тези години.

В първите години след Освобождението българските диригенти са самоуки, затова честа практика в този период е да се канят професионално подготвени диригенти от други страни. Пример за това е дейността на чешкия музикант, фолклорист и педагог Карел Махан. С идването си в България през 1891 г. той започва да преподава в Шумен, а по-късно и в Силистра, където създава ученически хор и оркестър. Малко по-късно, започвайки преподавателската си дейност в Кюстендил, Махан създава четиригласен смесен хор, наброяващ около 100 души. Друг подобен пример е дейността на руския музикален педагог Алексей Шулговски. В периода 1884 - 1891 г. Шулговски ръководи смесен хор в Разград, с който отбелязва много успехи, концертира в различни градове на България.

След Освобождението хоровото дело се развива предимно в училищна, църковна и работническа среда. Като основен белег на хоровете от този период може да се отбележи приемствеността – участниците от един хор често преминават към друг. Ядрото в организацията на хоровете е училището – учителят по музика открива музикалните деца, събира ги в извънучилищно време и образува хор, а към тях след това се присъединяват и възрастни. Това е причината хорове от този период да са най-често смесени – диференцирането на певческите състави по възрастов признак става факт на по-късен етап.

През първите десетилетия на XX век се отбелязва сериозен подем в музикалната култура и образование в България. Този факт се обуславя от встъпването в преподавателска дейност на добре образованите в чужбина музикални педагози като Добри Христов, Александър Кръстев, Панайот Пипков и др. Създават се важни за музикалната култура организации като „Български музикален съюз” (1903 г.), както и редица музикални дружества в различни градове на България.

Постъпвайки на работа като учител по пеене във Видин през 1897 г. Александър Кръстев основава първия в България мащабен детски хор от ученици в гимназиална възраст, който наброява около 160 души. С този хор той организира множество концерти и музикално-театрални вечеринки, с които обогатява културния живот на града.

Личността на Димо Бойчев е особено значима за развитието на детското хорово изкуство в България. Той полага основите на едно ново явление в българското културно пространство – детските музикални китки. През 1905 г. в Пловдив той създава Първа детска музикална китка, а през 1912 г. в София – Първа столична детска музикална китка. През същата година Бойчев учредява и Съюз на детските музикални китки, на който става председател. Следвайки неговия пример, детски китки създават и други музикални педагози в различни градове на България. Във връзка с идеята за популяризирането и разпространението на детските музикални китки, Димо Бойчев провежда и музикални курсове за деца в няколко града – Сливен, Бургас, Варна и Шумен, като по този начин дава една по-професионална основа за развитие на детското хорово пеене.

За да удовлетворят актуалните нужди от професионално написани произведения, които да бъдат изпълнявани от детските хорови състави, първите български композитори започват да пишат множество песни, маршове и детски оперетки. Работата върху специално разработения и подходящ за детски гласове репертоар е причина значително да се подобрят и изпълнителските възможности на тези състави.

От 1926 г. – годината, в която се създава Съюзът на народните хорове, по-късно преименуван на Български певчески съюз (с председател Петко Стайнов), хоровата култура бележи ускорено развитие. Съюзът поставя като приоритетни следните задачи (Куюмджиев, 2010, с. 20):

- развитие и организиран живот на хорове;
- популяризиране на народната и художествената българска песен;

- осигуряване на подходящ художествен репертоар за изпълнение;
- оказване на методическа помощ на диригентите;
- организиране на концертен живот на хорове.

През 30-те години на XX век диригентът и музикален педагог Бончо Бочев създава вокална формация в училището, в което преподава тогава – софийската прогимназия „Антим I”. Вдъхновен от идеята да създаде мащабен детски хор, Бочев привлича в неговата формация и ученици от други училища. Първата изява на новосъздадения хор, наречен първоначално „Софийски славейчета”, е през 1940 г. Следват редица изяви на софийска сцена, хорът участва и в поставянето на различни оперни произведения – „Кармен”, „Тоска” и др. По-късно, през 1947 г., хор „Софийски славейчета” се преименува на хор „Бодра смяна”, с чието име продължава своята творческа дейност и до днес.

Десетилетие след създаването на „Бодра смяна”, налице са няколко различни състава в рамките на общия брой деца – около 230: два равностойни състава заради двусменния режим, т.нар. „Отборен състав” на най-подготвените деца, както и „Хор на малките”. За всеки от тези състави се подбира различен репертоар, съобразен с възрастовите и изпълнителските възможности на участниците. Хор „Бодра смяна”, умело ръководен от Бончо Бочев, а по-късно и от Лиляна Бочева, се утвърждава не просто като хорова формация, а като цялостна хорово-певческа школа, в която сериозно се застъпва както вокалната работа, така и обучението по солфедж и теория на музикалните елементи. Това съчетание на вокална работа и нотно огромяване дава възможност за много по-големи репертоарни възможности – изпълняват се разнообразни произведения от български и чуждестранни композитори и от различни епохи, които изискват високо ниво на музикална подготовка и изпълнителска култура.

С положителния пример на хор „Бодра смяна”, вдъхновение за създаването на детско-юношески хорове получават много други български музикални педагози и диригенти. Христо Недялков създава Детския радиохор към БНР, Венета Вичева създава своя детски хор „Бодра песен”. в Шумен, Марин Чонев – Хора на Варненските момчета, Стефка Благоева – Хора на Пловдивските момчета, Анастас Маринкев – хор „Детска китка” в Пловдив. Хорове се създават в още много градове на България – Добрич, Ямбол, Бургас, Казанлък и др. Така през 70-те години на XX век българското детско хорово изкуство достига едно изключително високо ниво – детските хорове участват активно в

международни фестивали, печелят множество награди. В тези години се утвърждава професионалното българско хорово пеене със своите високи художествено-творчески постижения. Важно е да се подчертае, че този художествено-творчески подем до голяма степен се дължи и на материалната подкрепа от държавата тогава – финансова обезпеченост на диригенти, вокални педагози, осигуряване на средства за облекло, за пътувания и т.н.

С настъпването на обществените промени след 1989 г. държавната политика спира обезпечаването на хоровата дейност по начина, по който това се случва в предните години. Силно се ограничава финансовата подкрепа, оказвана до този момент на българските хорове, което неминуемо води до заличаването на много голяма част от съществуващите състави. Учредяването на Българския хоров съюз през 1990 г. се реализира с идеята да се продължи делото на Български певчески съюз – материална подкрепа и обезпечаване на хоровите състави.

Въпреки, че в наши дни успешната си дейност продължават някои от създадените в предните десетилетия хорове, обществените промени оказват силно влияние върху разпространението на една по-нова форма на детско колективно пеене – вокалната група. Вокалната група в извънучилищните учреждения (с изключение на малкото такива, които се финансират от държавата) разчита на частно финансиране и материално осигуряване, което е причина за съществени трудности в „оцеляването“, но и за гъвкавост, автономност на управлението и разнообразни възможности за организация.

Основните разлики между вокалната група и хорът като форми на извънучилищна музикална дейност в организационен и педагогически аспект са следните:

1. Вокалната група е форма, в която участниците са много по-малко на брой – ориентировъчно между 5 и 15 души.

2. В работата с повечето вокални групи се използва слухово-подражателен метод на работа – т.е. участниците не се ограмотяват нотно, не се използват партитури. В работата на детските хорове нотното ограмотяване е наложително заради необходимостта да се следят партитурите, а и материалът за изпълнение също е по-сложен – пее се на три, четири или повече гласа. Това е причина много често участниците в детските хорове да посещават и допълнително организирани занимания по солфедж и теория на музикалните елементи за целите на тяхното обучение.

3. При работата с вокална група в повечето случаи отсъства фигурата на корепетитора (акомпаниятора), който осигурява съпровод (акомпанимент) на музикалното изпълнение. Съпроводът и акомпаниментът са понятия, тясно свързани с певческата дейност, синонимно припокриващи се. „Двете понятия се припокриват смислово и по този начин са навлезли и се използват в музикалната наука и практика“ (Йорданов, 2024, с. 19). Практиката показва, че масово във вокалните групи за съпровод (акомпанимент) на песните се използват инструменти (сингбеци).

4. При вокалната група има възможност за по-разнообразен репертоар за изпълнение поради по-голямата свобода във вокално-постановъчен аспект (различни стилове пеене – народно пеене, поп пеене и т.н.).

5. Вокалната група е форма с по-свободна организация на обучението и в този смисъл при нея могат да се използват по-нестандартни и по-разнообразни методи на работа.

До неотдавна основният вид музикално изпълнителство в сферата на извънучилищните музикални дейности е хоровото пеене. Неговите традиции оставят своя отпечатък и занапред със своите здрави методически основи и добри практики, които са показали своята ефективност и резултатност във времето. Връзката между хоровете и вокалните групи се наблюдава най-вече по посока на вокално-методическата работа, защото и в двата случая се касае за работа с певчески колектив. Всеки ръководител на вокална група би трябвало да познава в детайли, да умее да подбира и да прилага методиката за работа с певчески колектив, съгласувайки нуждите на групата и възрастовите особености на участниците. Това е фундаментът, необходимата основа в работата. Този фундамент следва да се надгражда и усъвършенства с помощта на новите тенденции в областта на вокалното обучение.

Използвана литература:

1. Баларева, А. Хоровото дело в България (от средата на XIX в. до 1944 г.). София, 1992.
2. Йорданов, С. Акордеонният акомпанимент в танцовото изкуство на фолклорна основа. Пловдив: FastPrintBooks, 2025.
3. Куюмджиев, А. Теория и практика на работата с хор. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2010.
4. Славинска, Р. Кратък курс по хорознание. Пловдив: 2018.